

Naar een dekolonisatie van de blik

Over de brief aan Brett Baily en Geert Bourgeois, *De Waarheidscommissie* (2013) en geëngageerde kunst in tijden van migratie en terrorisme

Jasper Delbecke in gesprek met Chokri Ben Chikha

De open brief van Chokri Ben Chikha aan de Zuid-Afrikaanse kunstenaar Brett Bailey en de toenmalige Minister van Integratie en Inburgering Geert Bourgeois en de voorstelling *De Waarheidscommissie* van Action Zoo Humain dateren van 2013. Ondertussen lijken de vragen die hierin geponeerd worden, ingehaald te zijn door de geschiedenis. Tegelijkertijd blijven deze vragen uitermate relevant. Media berichten over de vluchtelingenstroom die Europa overspoelt, over een spreidingsplan en vluchtelingenvrees. Deze berichten geven aanleiding tot uiteenlopende reacties. Geraakt door de mensonterende omstandigheden worden hulpacties opgezet. Anderzijds wordt ook de angst voor de ‘Andere’ en het daarbij horende polariserende discours aangewakkerd.

Een week voordat deze *Documenta* printklaar gemaakt wordt, bereikt ons het schrikwekkende nieuws dat Parijs (opnieuw) getroffen is door een terroristische aanslag. Niet alleen de veiligheidsmaatregelen, maar ook het vertoog omtrent de ‘Andere’ wordt verscherpt. Jasper Delbecke plaatst in een gesprek met Chokri Ben Chikha de brief en de voorstelling in een hedendaags perspectief.

Jasper Delbecke (JD): Je brief aan de Zuid-Afrikaanse kunstenaar Brett Baily en de toenmalige Minister van Integratie en Inburgering Geert Bourgeois had als doel te reflecteren over de erfenis van de zoo humain en het blootleggen van strategieën van de stereotiepe representatie van de ‘Ander’. Is er sinds 2013 iets veranderd?

Chokri Ben Chikha (CBC): In 2014 is het politieke veld omgegooid: de socialistische partijen werden naar de oppositie verwezen. Geert Bourgeois, die toen minister van Integratie en Inburgering was, is vandaag minister-president van Vlaanderen. Er is ook de spectaculaire electorale winst van het Vlaams-nationalisme. Waar er vroeger een consensus was tussen Sp.a, CD&V en Open VLD, heeft N-VA nu alle portefeuilles in handen die een belangrijke sleutel zijn tot integratie. Liesbeth Homans is verantwoordelijk voor inburgering, wonen, gelijke kansen en armoedebestrijding, Theo Francken ‘zit’ op Asiel en Immigratie, Jan Jambon op Binnenlandse Zaken en Geert Bourgeois kan zijn beleid verderzetten.

In mijn ogen hanteert het Vlaams-nationalisme een visie op identiteit die in mijn ogen achterhaald is. Wat is een Vlaamse identiteit? Je kan identiteit niet reduceren tot een homogeen en enkelvoudig gegeven en daarbij elke vorm van meervoudigheid ontkennen. Maar het polariserende vertoog levert blijkbaar wel een electoraal succes op. In mijn *Brief aan Brett Bailey en Geert Bourgeois* kaart ik de polarisering in het integratiedebat aan. Diezelfde polariserende toon wordt naar mijn mening ook vaak gehanteerd in de discussies rond de vluchtelingentooestroom. Dit creëert een sfeer van vijandigheid tegenover wie of wat anders of vreemd is. In mijn brief wijs ik op het feit dat het integratiebeleid gestoeld is op een stereotype vooronderstelling tegenover immigranten. Diezelfde stereotype beeldvorming is er vandaag nog steeds. Een voorbeeld daarvan is de uitspraak van Bart De Wever in *Terzake* die de Berbers omschreef als “een gesloten groep met veel wantrouwen tegenover de overheid, een zwak georganiseerde islam en een groep die zeer vatbaar is voor het salafisme”.

JD: In je brief verwijst je naar de Franse historicus Pascal Blanchard die de term ‘zoo humain’ populariseerde. Hij beschrijft hoe de subtiele mechanismen van deze mensentuin functioneren: (1) de ‘Ander’ wordt getoond, (2) de verschillen worden sterk benadrukt en tenslotte (3) wordt er een onzichtbare muur opgetrokken tussen ‘beschaafd’ en ‘niet beschaafd’. Is de ‘zoo humain’ een wijdverspreid fenomeen geworden dat vooral latent aanwezig is?

CBC: Het polariserend vertoog kan je zeker benaderen vanuit de drie stappen van Blanchard. Door de nadruk te leggen op een ‚eigen‘ identiteit wordt er een onzichtbare muur opgetrokken tussen ‚hen‘ en de ‚anderen‘. Op die manier legitimeren rechts-nationalistische partijen hun eigen bestaan: ze genereren hun ‚eigen‘ noodzakelijkheid. Het is niet nieuw dat angst hierin een belangrijke rol speelt. Wie angstig is, is meer vatbaar voor een dergelijk denken. Een mooi voorbeeld dat illustreert hoe de stappen van Blanchard werken, is de houding tegenover Syrië-strijders. In een polariserend discours worden zij volledig ontmenselijkt. Ze representeren het Absolute Kwaad en er is geen enkele poging om te onderzoeken hoe het komt dat de jongens uit Antwerpen, Brussel of Luik naar Syrië trekken. Ook N-VA weigert naar mijn mening om de complexiteit van de situatie onder ogen te zien en zoekt zijn toevlucht in clichés. Ik ben verheugd dat emeritus hoogleraar sociologie Luc Huyse recent de N-VA en zijn ministers wees op hun houding tegenover collaboratie en amnestie.¹ Hun stereotype beeldvorming en hun gespierde taalgebruik over de aanpak van Syrië-strijders staat haaks op hun pleidooi voor nuance en begrip ten aanzien van collaborerende Vlamingen met Nazi-Duitsland. „De ironie van de geschiedenis wil dat nu juist drie Vlaams-nationalistische regeringsleden de lijnen van een beleid inzake radicalisering moeten uitzetten”, aldus Huyse.

Met grote ergernis stel ik vast dat de stereotype beeldvorming nu meer dan ooit op een ‚succesvolle‘ manier een klimaat van angst en paranoia schept. De angstpsychose die vandaag overheerst, illustreert hoe de drie stappen van Blanchard functioneren. De beeldvorming omtrent ‚de moslim‘ en ‚de Syrië-strijder‘ is er op uit om een mentale muur te plaatsen tussen ‚ons‘ en ‚hen‘. Deze boodschap stelt dat de verschillen zo groot zijn dat er met ‚hen‘ niet te communiceren valt. Dat angst regeert hebben we met Action Zoo Humain onlangs zelf aan den lijve mogen ondervinden. (*Chokri Ben Chikha werd met zijn collectief Action Zoo Humain in Brussel opgepakt tijdens een interventie die ze hielden aan Manneke Pis. Gekleed als terroristen paradeerden ze met IS-vlaggen aan België's meest bekende standbeeld. De scène parodieerde een filmpje dat de radicalen van Sharia4Belgium in 2011 bij het Atomium draaiden.*) Ondanks het feit dat duidelijk te zien was dat het om een parodie ging, werden we ingerekend door de ordediensten, zelfs voordat we echt van start konden gaan. Als kunstenaar vind ik dit verontrustend, omdat zo de kritische werking van parodie en ironie monddood gemaakt wordt.

Marc Reynebeau heeft dit in een opiniestuk zeer mooi geanalyseerd.² De context waarin de angst heerst noemt hij „het klimaat dat iedereen dwingt om op de tenen te lopen en de minste afwijkingen zo niet op een bedreiging, dan toch op een onnodige provocatie doet lijken. Want angst duldt geen dubbelzinnigheid, de parodie mag geen verwarring stichten. Dan vervaagt ook de grens tussen realiteit en fictie. En als de kunst zich gedeisd moet houden en ook humor, om geen onrust te stichten, zich ver moet houden van onderwerpen als terreur, gaan ze wel de thema's uit de weg die er vandaag net toe doen. En dan heeft de terreur al gewonnen”, aldus Reynebeau.

JD: De zoo humain is geconfigureerd als een panopticon, stel je in de brief. De ‚Andere‘ is gevangen in de stigmatiserende blik van de blanke. De zoo humain is een controlemechanisme?

CBC: Het gebruik van stereotypen is een manier om meer macht over de ‚Andere‘ in de samenleving te krijgen. Het is een mechanisme dat zeer slim en perfide is. In één van mijn teksten beschrijf ik Bart De Wever als een profeet die zijn land zal beschermen tegen de zeven plagen. Hij zal ons gidsen door een tijd waarin we worden geteisterd door die zeven plagen. Dit is een zeer klassiek schema en mechanisme dat wordt gevoed door angst. Door hierop in te spelen zie je dat je gemakkelijk een politieke agenda kan doordrukken. De vraag naar meer controle, bescherming, het sluiten van grenzen, ... wordt zo gemakkelijker ingewilligd. Toen we werden opgepakt in Brussel viel het me op hoe angstig de ordediensten waren. Zij zagen in feite aan onze sjofele en amateuristische kledij dat het ging om iets vrij onschuldigs, maar zij konden het zich niet permitteren om dit door de vingers te zien. Het geeft aan hoe diep de angsten zitten. Door de angstreteriek lang en hard genoeg te laten weerklinken, rechtvaardig je de mogelijkheid om alles en iedereen te controleren. Dat zagen we na 9/11, maar ook na de aanslag op het Joods Museum, en nu, na de aanslagen in Parijs.

---

¹ Huyse, Luc. „Van Sint-Maartensfonds naar Sharia4Belgium.” *De Standaard* (10 november 2015).

² Reynebeau, Marc. „Parodie in tijden van angst.” *De Standaard* (5 september 2015).

Met *De Waarheidscommissie* (2013) hebben we die buitensporige controles van en op minderheidsgroepen ter sprake gebracht. Naar aanleiding van die voorstelling deed het me pijn te horen van mensen – zelfverklarend links én intellectueel – dat ze best begrijpen dat dit voor mij moeilijk is omdat ik tot één van die minderheidsgroepen behoor. Maar daar gaat het nu net niet om! Wanneer je de strategieën en de mechanismen van de zoo humain bloot legt, zie je dat dit systeem iedereen treft in zijn of haar bewegingsvrijheid of denken.

Toen we werden vastgehouden in het commissariaat vroeg ik aan één van de agenten waarom we nu eigenlijk werden opgepakt. Op basis van ons ‘verdacht gedrag’, luidde het antwoord. Iets of iemand die afwijkt van de norm kan dus vierentwintig uur worden vastgehouden in een cel. Dit stemt me droevig voor de toekomst.

JD: Op het einde van je brief schuif je het Belgisch koloniaal verleden naar voor als de belangrijkste oorzaak van ‘het zooïsme’ in Vlaanderen en België. Zie jij nog andere oorzaken? Welke gebeurtenissen hebben dit versterkt?

CBC: Ik wil eerst even dieper ingaan op de term ‘zooïsme’. Het is een term die ik tijdens mijn doctoraatsonderzoek aan het Kask heb ontwikkeld. De term is afgeleid van de zoo humain en van Blanchards theorie. Ik zie het zooïsme als een stijl of een tendens in de lijn van het oriëntalisme of het kolonialisme. Zooïsme is voor mij een strategie waarbij een bepaalde bevolkingsgroep wordt opgesloten in een denkbeeldige kooi en waarbij verschillen worden uitvergroot en uitgelicht. De beweegredenen om dit te doen zijn divers. Dat kan gebeuren vanuit een zucht naar sensatie of entertainment. Dit was het geval bij de historische zoo humain, waarop Brett Baily zijn *Exhibit B* heeft gebaseerd. Maar dit kan evengoed gebeuren – en dat zien we vandaag weer de kop op teken – met het oog op een bepaalde politieke agenda. Een zooïsme gedijt goed in een klimaat van angst, door middel van een spectacularisering van het verschil tussen de ‘Andere’ en de ‘eigen’ (westerse) identiteit.

In mijn artistieke praktijk heb ik de zoo humain en het zooïsme omgevormd tot een (onder)zoek(s)instrument om de relatie tussen stereotypering en de representatie van de ‘Andere’ binnen maatschappelijke machtsverhoudingen te kunnen begrijpen. Ik heb twee ‘subgenres’ van het zooïsme ontwikkeld: het doctrinair en het kritisch zooïsme. De eerste vorm – het doctrinair zooïsme – heeft betrekking op die klassieke vorm van de zoo humain. De tweede vorm – het kritisch zooïsme – is een reactie op het krampachtig multiculturalistisch en transculturalistisch representeren van de ‘Ander’. Het kritisch zooïsme zet zich niet zomaar af tegen de stereotypering, het legt het mechanisme van de stereotypering bloot. Door de grens tussen fictie en realiteit te vertroebelen of door het gebruik van humor, parodie en ironie, kan de werking van stereotiepen bevestigd worden. Het is belangrijk dat de kijker mee betrokken wordt in deze kritische analyse. In mijn doctoraat omschreef ik het als volgt: de blik van de patiënt staat centraal, niet de patiënt zelf.

Ik vind dat de impact van het koloniale verleden daaromtrent niet kan onderschat worden. Het is in deze donkere bladzijden van onze geschiedenis dat de kiem zit van vele problemen waar we vandaag mee moeten afrekenen. Tijdens de koloniale periode is België een nieuwe natie en wil zij zich onder het bewind van Leopold II politiek en economisch profileren. In deze koloniale tijd zie je de eerste tekenen van het zooïsme. Zo was de beeldvorming rond de autochtone bevolking een manier om de kolonisatie te rechtvaardigen. ‘Wij’ Europeanen zouden hen kneden tot een beschaafd volk. Dit is echter niet uitsluitend een politiek verhaal. Ook de wetenschap en de kunsten springen mee op de kar. Voor de wetenschap – die sterk onderhevig was aan de ideeën van het sociaal darwinisme – was Afrika een godsgeschenk in hun wetenschappelijke zoektocht. Theaters en musea lieten objecten – en mensen – overkomen naar Europa om tentoon te stellen. Het spektakelgehalte was hoog en wist een stormloop aan kijklustigen teweeg te brengen. Het is fascinerend om te zien hoe economische, sociale, politieke, artistieke en wetenschappelijke belangen en ambities samengingen en hoe elk domein er belang bij had om een zoo humain te creëren. Exotisme of racisme waren toen geen nieuwe fenomenen, maar het was de eerste keer in de geschiedenis dat het een dermate grote rol ging spelen in verschillende domeinen van de samenleving. Die stereotiepe beeldvorming wist zich daarenboven op ongeziene schaal te verspreiden. Waar vroegere vormen van exotisme vooral binnen adellijke kringen bleef, krijg je nu door de opkomst van de fotografie, populaire theaters, musea, ... een popularisering van het exotisme in alle lagen van de bevolking. Rassen en rassentheorieën werden voor het grote publiek onderwezen en bewezen. Hier ligt het fundament van de zoo humain en alle stereotype mens- en wereldbeelden die ermee gepaard gaan. Tot mijn grote verbazing las ik in schoolboeken uit

de jaren '60 en '70 dat de kolonies een vorm van ontwikkelingswerk waren. Dit discours is vandaag jammer genoeg nog steeds operatief op de televisie in series als *Toast Kannibaal* (VTM), *Tribe* (BBC) of *Birthday* (één). Diezelfde paternalistische en neerbuigende houding tegenover de 'Ander' is ook hier aanwezig. Zonder context wordt de boodschap gegeven dat 'zij' anders zijn en 'wij' beter af zijn. De sensatie haalt het van de nuance.

JD: Je verwijt Brett Baily in te spelen op het schuldgevoel van de kijker. De kijker wordt ook eenzijdig als dader geprofileerd. De tentoongestelde is het slachtoffer van de blik van de kijker. Wordt datzelfde schuldgevoel ook niet aangesproken en bespeeld in de berichtgeving in de media en de debatten rond de massale toestroom van vluchtelingen die we vandaag kennen?

CBC: Inspelen op het schuldgevoel is iets wat door politiek links wordt gebruikt als strategie. Ook hier krijg je een eenzijdig en stereotiep beeld over de vluchtelingenstroom. Het wijdverspreide beeld van de aangespoelde kleuter Aylan is hier exemplarisch voor. De slachtoffers staan centraal en ons schuldgevoel wordt bespeeld door de berichtgeving. De gevoelige snaar wordt geraakt door families met jonge kinderen in beeld te brengen. De foto van Aylan wordt een iconisch beeld dat elke vluchteling representeert die het Europese vasteland betreedt. Ook dit is een stereotypering. Eén beeld overheerst alle andere beelden. Rector en kerkjurist Rik Torfs wees hierop en hield een pleidooi voor 'onvoorwaardelijke solidariteit'. Niet alleen het jonge Syrische gezin van twee kinderen – waarvan de vader ingenieur is en de moeder verpleegster – verdienen onze solidariteit, maar ook de 35-jarige, laaggeschoolde Afghaanse man die zonder vrouw of kinderen in ons land aankwam.³ Torfs wijst terecht op wat je positieve stereotypering kan noemen. De beeldvoering is gericht op het genereren van medelijden en hulp. Dit is het linkse verhaal, maar gaat tevens uit van een eenzijdige blik. Het is natuurlijk goed dat er opgeroepen wordt tot solidariteit, maar ik merk dat bij vele hulpacties het paternalisme blijft overheersen. De campagnes die inspelen op het schuldgevoel hebben ook tot gevolg dat de vluchtelingen ontmenselijkt en gereduceerd worden tot slachtoffers. In essentie is dat stereotype denken even polariserend als de beeldvorming waar rechts verantwoordelijk voor is. Zowel links als rechts spreken vanuit een superieure positie hun oordeel uit. Het paternalisme blijft op de een of andere manier operatief.

Een mooie illustratie hiervan is de heisa die recent ontstaan is naar aanleiding van de film *Black* (2015) van Adil El Arbi en Bilall Fallah. In mijn ogen zijn de makers in dezelfde val gelopen als Brett Baily. Hun intenties waren goed: ze wilden de Brusselse jeugd een stem geven. Maar opnieuw gebeurt dit via een stereotiep beeld: de Brusselse jeugd van vreemde origine laat zich verleiden door geweld en criminaliteit. Bij een rondvraag bij de Brusselse jongeren bleek dat zij ontgoocheld waren in de film: voor hen is *Black* een film die voor de zoveelste keer een negatief beeld brengt van hun 'probleem'wijk. Dat er problemen zijn, ontkent niemand, maar het gratuite geweld is voor hen een brug te ver. Als blanke kijker krijg je opnieuw een bevestiging van de bestaande stereotype denkbeelden. De complexiteit van een meervoudige identiteit – iets wat ik benadruk in mijn eigen theaterwerk en academisch onderzoek – is in deze film zoek. De makers verwijzen naar Spike Lee als hun grote voorbeeld. Voor mij is dit een aanfluiting van het werk van Spike Lee. Hij is immers iemand die wel oog heeft voor de complexe, meervoudige identiteit van minderheidsgroepen in Amerika.

Ik wil evenwel mijn kritiek niet té veel richten op de makers. Ik dicht ook een belangrijke verantwoordelijkheid toe aan de critici die over de film schrijven. Ook vanuit deze hoek wordt er maar al te graag vanuit een superieure, paternalistische houding geoordeeld over bepaalde minderheidsgroepen. Mijn kritiek gaat dus niet zozeer uit naar de makers El Arbi en Bilall Fallah of Brett Baily. Zij moeten vooral hun ding doen. Wat me vooral verontrust is hoe de media de zaken oppikken en feit en fictie met elkaar verbinden. De berichtgeving zegt vaak nog meer over het stereotype discours dan de film zelf.

---

³ In zijn toespraak bij de opening van het academiejaar hield de rector van de KU Leuven een pleidooi voor onvoorwaardelijke solidariteit. Torfs benadrukte dat solidariteit een belangrijk en rekbaar begrip is dat ten tijde van de vluchtelingencrisis te voorwaardelijk wordt gebruikt. "Wie in nood verkeert, verdient niet enkel onze solidariteit als hij een goed mens is. Echte solidariteit is er ook voor onaantrekkelijke, vervelende, egoïstische, baatzuchtige, gevaarlijke vluchtelingen. In onze sentimentele tijden staat deze gedachte onder druk. Wij zijn geneigd slachtoffers goedheid toe te dichten, terwijl het volstaat dat ze slachtoffers zijn. Beledig vluchtelingen dus niet door hen heilig te verklaren. Ze hebben het recht zichzelf te blijven."

JD: Je brief was ook een uitnodiging voor je voorstelling *De Waarheidscommissie*. Deze voorstelling boog zich over het Belgisch koloniaal verleden. Op welke manier of met betrekking tot welke gebeurtenis kan een waarheidscommissie operatief zijn?

CBC: Het 'format' van de waarheidscommissie staat in zekere zin vast. Het is mijn droom als maker om met *De waarheidscommissie* op tournee te gaan en de thema's aan te passen naargelang van de actualiteit. De ophef rond *Black* zal zeker in onze volgende opvoering in Antwerpen een plaats krijgen. Het bespreekbaar maken van actuele vormen van de zoo humain en het zooïsme zal alleen maar aan belang winnen. Door de steeds sneller evoluerende samenleving hebben mensen nood aan houvast. De creatie van een zoo humain is voor velen een manier om de complexiteit van de wereld aanschouwelijk en begrijpbaar te maken. Dit is wat ik definieerde als 'doctrinair zooïsme'. Met Action Zoo Humain proberen wij de zoo humain te gebruiken als een artistieke strategie die aanzet tot debat. Dit is wat ik 'kritisch zooïsme' noem. De machts- en controlemechanismen worden blootgelegd door de stereotypen als het ware te omhelzen.

Het gegeven van de waarheidscommissie zou wat mij betreft ook perfect kunnen functioneren als een middel om de problemen, moeilijkheden en frustraties die het gevolg zijn van een decennialang wanbeleid op vlak van integratie publiek en collectief bespreekbaar te maken. In mijn ogen is dit zelfs noodzakelijk. In 2012 hield ik hiervoor in een open brief al een pleidooi.⁴ Naar aanleiding van een opstootje tijdens één van mijn voorstellingen wou ik een lans breken voor een interactief denkproces rond islamcultuur- en beleving in Vlaanderen. Ik wou er op wijzen dat die eenduidige identiteit een illusie is en dat we allen een meervoudige identiteit hebben. Dit is niet alleen zo bij de moslims in ons land, maar ook bij de 'rasechte' Vlamingen. Dat die meervoudige identiteit geen harmonieus gegeven is, spelen wij bij Action Zoo Humain uit. Het publiek is getuige van een conflict. Verschillende rollen en posities botsen met de stereotiepe verwachtingen van het publiek. Ook in *De Waarheidscommissie* was dit het geval. Als Action Zoo Humain zien we het als onze plicht om wakker te schudden, een aanpak te hanteren die aanzet tot kritisch denken en de dingen in vraag te stellen. Of het nu om Vlamingen of moslims gaat, voor beide groepen is het belangrijk om elkaars genuanceerde beweegredenen te ontmoeten. Het is cruciaal om de bouwstenen van de stereotypen die over elkaar bestaan te ontrafelen. In dialoog treden, hierover vragen stellen en je eigen antwoorden zoeken: dat is belangrijk. Met *De Waarheidscommissie* heb we gezien dat een voorstelling dit proces in gang kan zetten. Een waarheidscommissie is vandaag noodzakelijker dan ooit omdat de *mainstream* van media maar weinig ruimte laten voor nuance, diepgang en debat. Door de hapklare berichten die we via de televisie en het internet over ons heen krijgen, wordt alles al te vaak simplistisch voorgesteld. De rollen worden door de media mooi verdeeld en worden niet meer kritisch bevraagd.

Ondanks het harde werk kreeg ik heel wat terug van *De Waarheidscommissie*. Het was een huzarenstukje om alles op organisatorisch en praktisch vlak voor elkaar te krijgen. Niet alleen om de unieke locaties (het oude justitiepaleis in Gent en het voormalige kleurlingenparlement in de Western University of Cape Town) te kunnen strikken, maar ook om ons fantastische team te kunnen mobiliseren (o.a. professoren Christel Stalpaert, Karel Arnaut, Annelies Verdoolaege, em. Herman Balthazar, dramaturgen Erwin Jans en Klaas Tindemans en het Action Zoo Humain-team: Marijke Pinoy, Mourade Zeguendi en Zouzou Ben Chikha). Diezelfde dankbaarheid werd door het publiek uitgesproken. Ik maak me sterk dat op het einde van de rit – na het doorlopen van de waarheidscommissie – de dankbaarheid en de generositeit zegeviert.

JD: In *Het Streven – kan hedendaagse kunst de wereld verbeteren* vraagt kunstcriticus Hans den Hertog Jager zich af wat kunst die maatschappelijk betrokken wil en/of kan zijn vandaag kan betekenen. Hij stelt dat kunst – in zijn gehele geschiedenis en dus ook vandaag – gebruik maakt van één strategie: het tonen. Het tonen van politieke macht, het tonen van sociale wantoestanden, ... Den Hertog Jager wijst op de beperkingen van deze kunst: "het enige wat de kunst daadwerkelijk aan het doen is, is het tonen. Er kunst mee maken. Maar heeft dat louter tonen nog wel betekenis in een wereld waarin we al worden overvoerd met informatie?" Het 'tonen' van de mechanismen die vandaag spelen, vormt de grondslag van je eigen

---

⁴ Ben Chikha, Chokri. "Chokri zoekt antwoorden." *De Standaard* (18 juni 2012).

theaterpraktijk. Ook Brett Baily bewandelt met zijn *Exhibit B* dezelfde weg. Zie jij, als geëngageerd kunstenaar, een manier om dat louter ‘tonen’ te laten ontstijgen uit de stroom aan informatie waarmee we vandaag overspoeld worden?

CBC: Wat me in het verleden – maar ook nog vaak vandaag – frustrereert is de geringe impact die je als theatermaker hebt binnen een samenleving. Ondanks de energie die je in de creatie van een voorstelling steekt, brengt het vele werk vaak maar weinig teweeg. Vanuit die misnoegdheid bewandelen we met Action Zoo Humain nu ook een ander pad. We laten voor een stuk de theaterzalen achter ons. Terwijl we voorheen de realiteit binnenbrachten in de fictie – in het theater – proberen we nu de fictie in de realiteit te injecteren. Dankzij *De Waarheidscommissie* hebben we spelenderwijs ontdekt wat de kracht is van de fricties tussen fictie en realiteit. Dit spel proberen we nu als artistieke strategie door te denken. De vraag speelt natuurlijk: ‘hoe ver kan je hierin gaan?’ Het is een voortdurend aftasten van de grenzen. In het theaterwerk van Action Zoo Humain is er een sterke politieke component aanwezig. Maar het esthetische en poëtische karakter van een voorstelling mag daar niet onder lijden.

Wanneer ik naar het werk van collega’s kijk, stel ik diezelfde nood vast om fictie in de realiteit te brengen. Ik denk en hoop dat dit in toekomst alleen maar zal toenemen, want binnen de vier muren van de theaterzaal prediken we vaak voor eigen volk. Het is buiten het comfort van de rode theaterpluche dat de uitdaging ligt. Met Action Zoo Humain proberen we artistieke strategieën te ontwikkelen waarmee we in de realiteit een impact kunnen hebben, en dit zelfs op een activistische manier. Ik merk op dat ‘activisme’ vandaag de dag geen vies woord meer is. Tot voor kort werd dit afgedaan als naïef en wollig. Vandaag stel ik vast dat kunst en activisme meer dan ooit bondgenoten zijn. Naar mijn aanvoelen zullen deze enkel nog meer naar elkaar toe groeien en aan belang winnen. Onze huidige *modus vivendi* komt vanuit verschillende hoeken onder druk te staan: economisch, sociaal, cultureel en politiek. De toestroom van vluchtelingen zal de zaken nog verscherpen. Veel mensen voelen aan dat vele ‘succesformules’ uit het verleden hun plafond hebben bereikt. De urgentie om een aantal zaken fundamenteel te herdenken wordt steeds groter. Maar tegelijkertijd zie ik een even grote drang naar normaliteit: we blijven gewoon verder doen zoals we bezig waren. En afwachten. Het kan dus twee kanten opgaan: of men trekt de muren steeds hoger op of men kiest voor meer solidariteit en openheid.

Bibliografie

Ben Chikha, Chokri. “Chokri zoekt antwoorden.” *De Standaard* (18 juni 2012).

Den Hartog Jager, Hans. *Het streven. Kan hedendaagse kunst de wereld verbeteren?* Amsterdam: Atheneum, 2014.

Huyse, Luc. “Van Sint-Maartensfonds naar Sharia4Belgium.” *De Standaard* (10-11 november 2015).

Reynebeau, Marc. “Parodie in tijden van angst.” *De Standaard* (5 september 2015).

Terzake, maandag 23 maart 2015.

<http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/binnenland/1.2280423> (laatst geraadpleegd op 2 december 2015).

Torfs, Rik. “Solidariteit zonder juridisering en idealisering”, openingsrede academiejaar 2015-2016, KULeuven, maandag 21 september 2015.

<http://www.kuleuven.be/communicatie/congresbureau/evenementen/openingacademiejaar/toespraken/toespraak-van-rector-rik-torfs> (laatst geraadpleegd op 2 december 2015).